

गुरु कलार मा

साखुन्या न करार

कसि
मेपि

कौतु

गुरु यात

इमा

गुरु कां

मिथी शुक्रपक्षे स्वामि कृष्ण पक्षे यां ब्रह्मे

१	आग्नि	अ
२	ब्रह्मा	ब्र
३	पार्वति	पा
४	गणेश	ग
५	नाग	ना
६	रुद्रा	रु
७	सूर्य	सु
८	महादेव	म
९	इशान	इ
१०	यम	य
११	कृष्णयावतु	विश्वदेव
१२	माता यम	वि
१३	प्राणदेव	प्रा
१४	महादेव	मि
१५	ब्रह्मा	ब्र

शुक्रयावतिता

वाधिनार्वनमस्तु

ASHA ARCHIVES

शाशा नंदवारा
1.037
ASHA ARCHIVES

Handwritten text at the top of the page, likely a title or introductory note in an Indic script.

Handwritten text located below the top title, possibly a subtitle or a specific label for the diagram.

ॐ नमो वक्ष्यामि ॥

सुगतान् ससुतान् सधर्मकायान् प्रणिपत्त्यादरतोः
खिलांश्च वक्ष्यामि ॥ सुगतात्मजसंवरावतारं कथं
यिष्यामि यथागमं समासात् ॥ १ ॥

..... अखिलांश्च वक्ष्यामिति कल्याणमित्रप्रभृती
नां । सुगतात्मजसंवरावतारमित्यभिधेयकथनं । कथयिष्यामीति प्रयोजना
भिधानं । संवन्धप्रतियादनपदं तु न विद्यते । सामर्थ्यादेव तु स प्रतिपन्नव्यः
यथागममिति स्वातन्त्र्यपरिहारपदं । समासादिति पुनरुक्ततापरिहारवचनं
इति समुदायार्थः ॥ अवयवार्थस्तूच्यते । सुगतानित्यत्र गतशब्देन
सर्वपृथग्जनेभ्यो भगवतां व्यवच्छेदमुपदर्शयति । तेषां संसारानर्गतत्वा
त् । भगवतां तु संसारविनिर्गतत्वात् । सुशब्दस्तु प्रशस्ता अर्थस्तत्रैव
निविशितं सुग तेनायमर्थः । प्रशस्तं यथा भवति एवं मध्यमप्र
तिपदा कौशाद्यावरणा प्रहारां गताः सुगताः । अनेन प्रहारासंपन्निरुक्ता
॥ यदि वा प्रशस्तं सर्वधर्मनिःस्वभावता तत्त्वगता अधिगताः सुगताः । अ
नेनाधिगमसंपदुपदर्शिता ॥ य तीर्थिकशास्त्रभ्यो भगवतां विशेषश्चो
पदर्शितो भवति । तेषामात्मादि भावाभिनिवेशवशात् । प्रशस्तगमनाभावा
त् । आत्मादीनां च प्रमाणाबाधितत्वात् । संसाराप्रतिपक्षत्वाच्च अप्रशस्तं
गमनं । अपुनरावृत्त्या वा गताः ॥ पुनर्जन्मनो रागादीना - - - - हंका
र - - - - हंकारबीजस्याविद्यायाः सर्वथा प्रहारात् सुगताः । अनेन स्त्रोत आ
पन्नं सद्बुदागामि बोधिसत्त्वेभ्योऽपि भगवतां विशेषो दर्शितः । तेषां प्र
शस्तगमनेऽपि सर्वथा - - - - त्वप्रहारात् पुनरावृत्ति संभवात् ॥ निःशेषं
वा - - - - सर्ववासनाया अपि काय वाग् बुद्धि वैश्रव्य लक्षणायाः
स्वयमधिगतमार्गोक्ता वपाटवस्य वा सर्वथा प्रहारात् सुगताः । एता
वता संपूर्णागामित्वं भगवतां प्रतिपादितं । अनेनाप्यनागामि श्रावक प्र

नेकबुद्धेभ्यो भगवता मसाधारणगुणात्ममावेदितं । ते च --- काय वाग्बु
द्धि वैगुण्यस्य स्वाधिगतमार्गेत्तयावस्य च संभवात् । एवं च बुद्धत्वमशेष
गुणा सर मसाधारणमपरयोगिभिः सुगतशब्देन ख्यापितं ॥ तानेवंभूतान्
सुगतानादरतः परमप्रसादेन प्रशियत्येति नमस्कृत्य सुगतात्मजसंवरवता
रं कथयिष्यामीति संबन्धः ॥ किंभूतान् ससुतानिति । सुताश्च सुनीनामिह
तन्ध्व प्रसुदितादिभूमयो बोधिसत्त्वा एव गृह्यन्ते । तेषामेवान्नाधिस्त त्वात् तै
ः सह । अनेन विशेषेण नार्यसंघस्य नमस्कारोऽनर्भावितः ॥ अपरं विशेषण
माह । सधर्मकायानिति । सर्वाप --- ते भगवतां स्वाभाविको धर्मकायः ।
स एव चाधिगमस्वभावो धर्मः । समूहार्थो वा कायशब्दः । जनकायो बलकाय इ
ति यथा । तेन प्रवचनस्यापि ग्रहणं । तेन सह । अनेनापि धर्मस्य नमस्कारोऽ
नर्भावितः । इति रत्नत्रयनमस्कारोऽयमित्यु --- ॥ ननु बुद्धाधर्मो
धर्मतश्चार्यसंघ इति क्रमः । तन्किमिति बुद्धाननारमार्यसंघः । तदनु धर्म इ
ति व्यतिक्रमनिर्देशः ॥ सत्यमिह लोकवद्वाचुरागात् व्यतिक्रमनिर्देशो-
वेदितव्यः । योजनानु सुगतान् सधर्मकायान् ससुतान् प्रशियत्येतत्तत्क्रमे
णैव न कश्चिदत्र दोषः । अथ वा बोधिसत्त्वानामप्यधिगतधर्मत्वा दातृरू
पेण धर्मकायो विद्यत एव । तेषामपि सहधर्मकायेन नमस्करणा । प्रतिपा
दनीयं । तेऽपि हि समधिगत धर्मतया सुगतत्वनियताः सुगतप्रायाः । इति
धर्मात्पूर्वं निर्देशः । इति न किंचिदयुक्तं ॥ ॥ किमेतानेव । नेत्याह । अखि
लांश्च वक्ष्यामिति । अपरानपि समस्तान् वन्दनीयान् । आचार्योपाध्यायप्र
भृतीनपि । आदरतः प्रशियत्येति ॥ इति पूर्वार्धेन सुगतादीनां नमः
कृतिमभिधाय । अपरार्धेनाभिधेयादीनि प्रतिपादयन्नाह । सुगतात्मजेत्या
दि । आत्मनोजाताः । आत्मजाः । सुगतानामात्मजाः जिनपुत्रा बोधिसत्त्वा
इत्यर्थः ॥ तेषां संवरवतारं । संवरणां संव्रियते बानेनेति संवरः । बोधिवि
त्तग्रहणपूर्वकं बोधिसत्त्वशिक्षासमादानं । तच्च यथावसरं वक्ष्यामः ॥ तस्या
वतरणा मवतीर्यते तस्मिन् वाऽनेनेत्यवतारो मार्गः । येन बोधिसत्त्वपदप्रा
प्तौ सुगतत्वमवाप्पते । तं कथयिष्यामि प्रतिपादयिष्यामि । अनेन ग्रन्थेने

त्यर्थः। एवमनेन प्रतिपाद्यमानत्वात्संवरावतारोऽभिधेयमस्य। अयमभिधानं
संवरावतारस्य। इत्यभिधानाभिधेयलक्षणाः संवभोऽप्यर्थात्कथितः। त
त्कथनं चाभिधानं प्रयोजनं। परमार्थतत्त्वभिधेयस्वरूप व्युत्पत्तिरेव तत्र
योजनं। अभिधेयस्य पुनः श्रुतमय्यादि प्रज्ञात्पादनक्रमेण सर्वावरणवि
गमात् ब्रह्मत्वमेव प्रयोजनमिति प्रयोजननिष्ठा। इदं च सुगतात्मजसंव
रावतारशब्द एवानर्थावितं। तदनन्तरमेवोक्तेः। यदनुशंसकथनेन च सूत्र
यिष्यति॥ ॥ अथुविप्रतिमामिमां गृहीत्वा जिनरत्नप्रतिमां करोत्यनर्था
। इति ॥ ॥ इति सन्ध्याभिधेय प्रयोजनानि प्रवच्यङ्कृतया प्रतिपादिता-
नि॥ अन्यथाऽनभिधेयादिशङ्कया प्रेक्षावतामत्र प्रवृत्तिर्न स्यात्॥ ॥ ननु
त्वया स्वातन्त्र्येण कथितं कथनं ग्रहीष्यन्तीत्याहुः। यथागममिति। आगमानति
क्रमेण। यथैव प्रवचने भगवद्भिः प्रतिपादितः। तथा मयापि तदर्थानतिव
त्त्या प्रतिपादयितव्यः। अनेनागमात्त्वात्तत्र परिहृतं भवति। उत्सृजमिदं-
न भवतीत्यर्थः। प्रवचनार्थावगाहनमपि चावक्तव्यत्वात्तत्रानेनात्मनो दर्शितं। इदं
मपि प्रवच्यङ्कमेव॥ ॥ ननु यदि यथागमं कथयितव्यं सार्थागम एव त
दभिन्नाभिः प्रवर्तिष्यते। तत्किमनेनेत्याहुः। समासादिति संक्षेपात्। यदि
नाम आगमेऽपि कथितः। तथापि तत्रातिविलोकेण नानासूत्रानेषु प्रतिपाद
नात्। अहं तु पिण्डीकृत्य संक्षेपेण कथयिष्यामीति विशेषः॥ अनेन पुन
रुक्तमिदं भवतीति परिहृतं। अयमपि चाप्रवच्यङ्कता परिहारः। तस्मात्प्र
वच्यङ्कत्वाद् अभिधेयादिकथनमसंगतं न भवति॥ ॥ तर्हि प्रणामकर
णमपार्थक्यं॥ तदपि श्रेयोलाभाद्यर्थमभिधीयमानं कथमपार्थक्यं। अयम
स्याभिप्रायः॥ सुगतादिप्रणामसङ्कृतपुरणसंभारसमाक्रान्तचित्तसंतानस्य
प्रतनुतरपुराकृतपापवृत्तेरुपशान्तविघ्नस्यारब्धार्थपरिसमाप्तिरुपजायते
। समस्तसाधुजनगतमार्गानुगमनमपि चानेनात्मनः प्रकाशितं भवेत्। इष्टदेव
तादिनमस्त्वतिश्रवणा दान्तिकत्वसंभावनया श्रोतृणामात्मग्रन्थे च गौरव
मापादितं स्यात्। अत्र च सुगतशब्देनोद्भाविता भगवदुपाहात्मश्रवणात्त
दभिन्नाभिः सङ्कटार्जनं प्रवराणामनसाः सुगतात्मजसंवरावतारपरिताना

य यत्नवन्तोऽस्मिन्प्रवर्तने । इदमभिमतं देवतादि प्रणाम फलं ॥ एतेनेदमपि
 । येन यदभिमतमभिप्रेतं कर्तुं स तदेव करोतु नान्यत् । अन्यकरणेऽप्रसुता-
 मिधानमतिप्रसङ्गश्च स्यात् । तदयमपि संवरावतारकथने कृताभिप्रायः किं न
 प्रसुतमिष्टदेवतादि प्रणामं करोति । प्राशक्त दोषद्वय प्रसङ्गादिति य उच्य
 ते तदपि निराकृतं भवति । प्रकृत एव तदुपयोगस्य वर्णितत्वात् । नाप्रसु
 ताभिधानं । यत्प्रकृतोपयोगि तद्वक्तव्यं नान्यदित्यति प्रसङ्गो नास्तीति सर्व
 सुस्थं ॥ नन्वागमानतिरिक्तं संक्षेपेणाभिधीयमानमपि कथमर्थ
 विशेषाद्यभावाद् विशेषेणा प्रवृत्त्यङ्गनया कस्य चिदुपादेयं स्यात् । त
 स्मादागमादधिकमपि किं चिदत्र वक्तव्यमित्याशङ्क्या ह ॥

ॐ बुद्ध्यात् नमस्कार

सुगतान् तथागतगणाधिपं (ध्वबुद्धरत्न) तथागतया पुत्र बोधिसत्त्वगणाधि
 त (ध्वसंघरत्न) धर्मया शरीरजुया विज्जाकपि धर्मरत्न श्रीप्रज्ञापारमिता (ध्व
 धर्मरत्न) धृति त्रिरत्न प्रभृति सकल नमस्कारयाय जोग्गजुया विज्जाकपि
 कल्याणमित्र प्रभृति सकलयातं आदरमान्यभावनया नमस्कारयाना तथा
 गतया पुत्र बोधिसत्त्वगणाधिनी (संवरावतार) ध्यायु बोधिचिन्मग्रहसाया
 ना बोधिसत्त्वया शिक्षाकाययु तं अर्थात् शुश्रूषं बोधिसत्त्वपदलाना तथा
 गतत्वं जीशुखः शुश्रूषं (आगमशास्त्र) अर्थात् भगवान् यावचन लंघ
 ना मयास्य भगवान् यावचनभ्यंतं संक्षिप्तं न भिन्नक निर्णययाना जिह्व
 त्पना ॥

श्लोक

नहि किं चिदपूर्वमत्र वाच्यं न च संग्रथनकौशलं ममास्ति ॥

अत एव न मे परार्थचिन्ता स्वमनो वासयितुं कृतं ममेदं ॥ २ ॥

टीका

नैव किं चिदपूर्वमपरमागमादतिरिक्तमस्मिन् वक्तव्यमस्ति मम । यस्मादर्थ
 वा हि शब्दः ॥ तर्हि तदधिक प्रमेयानभिधानेऽपि परार्थरचनाविशेषो भवि
 ष्यति । तस्मादपि विशेषेणा प्रवृत्तिः स्यादिति ॥ अत्राह । न चेति । नापि । संग्रथ
 नमर्थपद विन्यासविशेषः । तत्र कौशलं नैशुषं ममास्ति । अवधारणे वा चका

रः॥ यद्येवं कथमस्य परार्थोपयोगित्वमिति । आह । अत एवेति परप्रसञ्जि
तमेवाभ्युपगच्छति । यस्मादपूर्वं वक्तुं मम शक्तिर्नास्ति । नापि संग्रन्धनकौश
लमस्ति । न च परार्थचिन्तापि । परार्थोपयुक्तमिदं भवति विकल्पेऽपि मे ना
स्ति । तत्र शक्तिवैशुण्यात् ॥ किमर्थं करणाय यत्न इति चेत् । आह । स्वमन
इति । आत्मचिन्तं सुगतात्मजसंवरावताराभ्यासरसेनाधिकाधिकं वासयि
तुं कृतं प्राणीनं मया प्रकरणमिदं । संवरावतारकथनं वा । अतीतकाल
निर्देशोऽनन्तत्वनिरूपणं मनसि निधयेति ॥ ॥ ननु नात्मार्थं ग्रन्थप्र
णयनं दृष्टं । न च स्वयंकृतेनैवात्मनि विशेषाधानं । तावत् संस्कारविशेष
स्य प्रागेवात्मनि विद्यमानत्वादिति ॥ अत्राह ॥

भाषा

अथ ग्रन्थे ह्यया भगवान्पिसं आज्ञादयका मविज्याय वचन किंचित् कुं
हेमड छायधालसा ह्यामडगु कन्यगु जिगु समर्थडगुमखु हानं अर्थ
पद वांलाकनया कवितस्य काव्य दयकगु थं दृढ अलंकारं संजुक्तया
ना रचनायाना ग्रन्थ वांलाक दयका ध्यायनं जि डगुमखु भुलियानिति
(परार्थ) कतपित प्रयोजनयायध्यायु चिन्तानं जिमड छुयानितिधालसा
खालि जिगुचिन्त बोधिसत्वयासंवरावतारे अत्यन्तरस जीकयानिति ध ग्रं
थ जिं दयक्यत्पना॥

श्लोक

मम तावदनेन याति वृद्धिं कुशलं भावयितुं प्रसादवेगः॥

अथ मत्समधातुरेवमप्ये दयरोऽप्येनमतोऽपि सार्थकोऽयं ॥ ३ ॥

टीका

अनेन ग्रन्थेन तदर्थेन वा । कुशलं शुभमनस्कारं भावयितुं माराधयितुं ।
वृद्धिं याति प्रसादवेगः । उन्नरोन्नर वृद्धमानस्य प्रसन्नचित्तसंतानस्य प्रवा
हवाहितया प्रवृत्तिः । अनेन स्वार्थकारित्वमनुभवसिद्धमस्य निदर्शयति
॥ परार्थकारित्वमपि लेशतः संभवति । इति दर्शयन्नाह । अथ मत्समेत्यादि
अथेति प्रकारान्तरेण न्यासे । स्वार्थकारित्वमस्य तावदनुभवसिद्धं । यदि पु

नर्मस समानप्रकृतिरेव कश्चिदन्यः पश्येदीक्षेत । एवं ग्रन्थमर्थं वा ॥ अतो
 ऽपि परार्थोपयुक्तत्वादपि सार्थकः सप्रयोजनो ऽयं । परार्थोपयोगस्यापि क
 थं चित्संभवात् ॥ अनेन श्लोकद्वयेन निरभिमानतामात्मनो दर्शयति ॥
 इदानीं संवरावतारकथां ग्राहयितुमुपोद्धानं रचयन्नाह ॥

भाषा

ध्वग्रन्थं क्षयात्काकुरोष भावनायायश्च जिह्वचित्तप्रसन्नजीववेग ऊं ऊं
 वहे जुषी (ध्वग्रन्थं चित्तजक प्रसन्नयाना बोधित्ताने रस जीवकत जक जसा
 ध्वग्रन्थं द्युत दयक्यश्च ध्वग्रन्थात्मास दहे उधास्पति ग्रन्थदयक्यश्च
 ध्वग्रन्थयागुजसा उत्तर-) मेमेपितनं ध्वग्रन्थ प्रयोजनदे गध्वधालसा
 जिह्व समानधातु स्वभावजुयाच्चपि सुं ग्वलस्यं ध्वग्रन्थस्ते अर्थ वि
 चारयायी अमितनं ध्वग्रन्थ प्रयोजनदे ॥

श्लोक

क्षरासंपदियं सुडर्लभा प्रतिलब्धा पुरुषार्थसाधनी ॥

यदि नात्र विचिन्त्यते हितं पुनरप्येव समागमः कुतः ॥ ४ ॥

टीका

अक्षराविनिर्मुक्तस्य क्षरास्य संपत्तिः समग्रता । इयं सुडर्लभा ॥ सुख
 उःखेन लभ्यत इति कथं चित्प्राप्या ॥ ॥ महार्णवयुगच्छिद्रकर्मग्रीवार्प
 शोपमा ॥ ॥ प्रतिलब्धा प्राप्ता सा च पुरुषार्थसाधनी । पुरुषस्यार्थो ऽ
 भुदयनिःश्रेयसलक्षणाः ॥ तस्य साधनी । निष्पादनी तदङ्गत्वात्तत्र समर्थे
 ति यावत् ॥ यदि चैवं भूतायामप्यस्यां न हितं विचिन्त्यते । स्वपरसुखहेतुः ॥
 स्वर्गापवर्गसाधनं नोपादीयते । तदा पुनरपि भूयोऽपि । एष तथागतोऽप्याहः
 श्रद्धा ऽक्षराविमुक्तो मनुष्यभाव इत्ययं समागमः समावेशो मितनमिति
 यावत् । कुतः । कथं । न कथं चित्प्रविष्यति । सुडर्लभत्वात् । अक्षरावस्थायां
 धर्मप्रविचयस्य कर्तृमशक्यत्वा दित्यभिप्रायः ॥

यथोक्तमार्यं गण्डव्यूहसूत्रे । आर्यं जयोष्मायतनविमोक्षे । उर्लभा ऽक्षरा
 राविनिर्मुक्तिः । उर्लभो मनुष्यभावप्रतिलम्भः । उर्लभा क्षरासंपद्विशुद्धिः ॥ उर्ल

भो बुद्धोत्पादो । उर्लभा ऽविकलेन्द्रियता । उर्लभो बुद्धधर्मश्रवणो । उर्लभं स
 पुरुषसमवधानं । उर्लभानि भूतकल्पारामित्राणि । उर्लभो भूतनयालुशास
 नमुपसंहारः । उर्लभं सम्पजीवितं मनुष्यलोकव्रति । इदमेवाभिसंधायेत् ॥ ॥
 मनुष्यं उर्लभं लोके बुद्धोत्पादो ऽति उर्लभः ॥ ततोऽपि श्रद्धा प्रव्रज्याप्रतिप
 तिः सुउर्लभा ॥ बोधो चित्तं दृढं सर्वसत्त्वानामनुकम्पया ॥ सर्वदुःखप्रशान्त
 र्थं उर्लभानां परंपरा ॥ इति ॥ ॥ अक्षराणां पुनरिमे ॥ ॥ नरकप्रेत
 निर्यञ्चो स्नेच्छा दीर्घायुषोऽमराः ॥ मिथ्यादग्बुद्धकान्तारौ मूकताशविरा
 क्षराणाः ॥ इति ॥ ॥ तस्मादिदानीमेवोद्योगः कर्तव्य इति ॥ सांप्रतं बोधि
 चिन्तयहरणाय तत्राभिलाषमुत्पादयितुं मनुशंसा मवतारयन्नाह ।

भाषा

अष्टाक्षरादोषं पुनेज्जुया क्षराणं संपत्तिं समग्रता । ध्व लायभाकुयाच्च
 य पुरुषार्थसाधनायानावीयं धुय मनुष्यजन्म प्राप्नुया धुयथास ध्व
 त परयात हितजीय स्वर्गमोक्षसाधनायाय चित्तना मयातधालसा हानं
 धुय तभागत उत्पत्तिजीयली श्रद्धाउय च्याता अक्षरां पुने जुयाच्चंगु-
 (च्याता अक्षरा - नरक १ प्रेत २ निर्यक ३ स्नेच्छ ४ आपा आयुडपिं देव
 लोक ५ नास्तिक ६ बुद्धयानामकाय मसः ७ धाले जन्मजीय ७ ज्योसु ला
 तासु जीय ८ ध्वच्याता अक्षरा) मदयाच्चंगु मनुष्यजन्म हाकनं लिपते
 शुबले लायदै ॥ ॥ आर्यं गरुडसूत्रे ध्यातव्यं । संसारे मनुष्यज
 न्मजीय उर्लभ । ध्यासिकं बुद्धउत्पत्तिजीय उर्लभ । ध्यासिकं श्रद्धातया
 प्रव्रज्याव्रत ग्रहणायय उर्लभ । ध्यासिकं हे सकलसत्त्वधिकं करुणान
 या सकलप्राणिना दुःखशान्तयायनिर्तिं बोधित्ताने क्वातुक्चिन्तयय व
 क्त उर्लभ । लायभाकुया तनेत रुल् ध्व ॥

श्लोक

रात्रौ यथा मेघघनाश्वकारे विमुक्षरां दर्शयति प्रकाशं ॥

बुद्धावभावेन तथा कदाचि ल्लोकस्य पुरोपु मतिः क्षरां स्यात् ॥ ५ ॥

टीका

निशायां यथा जलदागमसमये मेघैर्वज्रले नमसि सति सोऽमनी क्षणं ल
 वमात्रमात्रलोकयति किं चिद्वस्तुजातं प्रकाशयति। सैवोपमात्रापि। इत्याह॥
 बुद्धानुभावेत्यादि। बुद्धा एव हि भगवन्तो हिनसुखोपसंहाराय सदा भव्या
 भव्यतया सर्वसत्त्वसंतानमवलोकयन्ति स्मिन्ति। यदा यत्र येनोपायेन यस्मै
 यं भवं पश्यन्ति तदा तत्र तेनोपायेन तस्मै तमधिनिष्ठन्ति। अभव्यावस्थाया
 मुपेक्ष्य विहरन्ति। इति तथागता धिष्ठानेन। कथं किं दुर्लभोत्पन्निकत्वात्।
 लोकस्य जनस्य पुरोषस्य हिनसुखहेतुस्य कुशलेषु कर्मसु बुद्धिर्गुह्यमेकं
 भवेत्। तत्र तस्या अस्थिरत्वात्। अनादिसंसारे लोकेनाकुशलपक्षस्यैवाभ्य
 स्तत्वात्। यदि नमैवं ततः किमित्याह॥

भाषा

गन्धजा वर्षाकाले खानुक सुपाचं तोषया अंधकारजुपाचं गुणत्री क्षरामा
 त्र पलखं विजुलि प्रकाशजगु खन्यदे उवले छुं गुं वसु प्रकाशजु या-
 वांलाक खन्यदे ध्वंयं बुद्ध भगवान् या अनुभावं कदाचित् छुं गुं वसु
 ते लोकया हिनसुखजीग धर्ममायगुली मन् क्षरामात्रवनी॥

श्लोक

तस्माच्छुभं उर्वलमेव नित्यं बलं तु पापस्य महत्सुघोरं॥ तज्जी
 यते स्मेन शुभेन केन संवोधिचित्तं यदि नाम न स्यात्॥ ८ ॥

टीका

यत एवं तस्माच्छुभं पुराणं उर्वलं सामर्थ्यविकलमेव विद्युदुमेषप्रायत्वात्।
 अतिदृशं। नित्यं सर्वकालं॥ कस्य तर्ह्युतिशयवद्वलमस्तीत्याह। बलं न्विति।
 सामर्थ्यं पुनरशुभस्य महत्। मेषघनाश्वकारसदृशत्वात् तस्य। सुघोरमिति
 भयंकरं नरकादिदुःखदायकत्वात्। सुदुर्जयत्वाच्च॥ भवतु नाम महत्साम
 र्थ्यमस्य। तथापि तदप्यरेण बलवता पुरोपन जेष्यते। तथा च न काचि न्विति
 रिति। आह। तदित्यादि। तत्तादृशं महासामर्थ्यं जीयते। अभिभूयते। अने
 न इतरेण पुरोपन केन। न केनापीत्यर्थः॥ कुतः पुनरेवमुच्यते। संवोधीत्या
 दि। सम्पदसंवोधौ बुद्धौ यच्चित्तं सर्वसत्त्वसमुद्धरणाभिप्रायेण तन्प्राप्त्यर्थे

मध्याशयेन मनसि कारः । तद्यदि नाम न भवेत् । महासामर्थ्यं हि तदपरेण म
हीयसा पराजीयते । सूर्येणैव निशाचकारः । न च संबोधिचिन्तात्प्रतिपक्षो मही
यानपरः संभवति । तस्मान्नन्वतिघाताय संबोधिचिन्तमेवोपादेयं नान्यदित्यभि
प्रायः ॥ ॥ इतोऽपि संबोधिचिन्तमुपादेयमित्याहुः ॥

भाषा

अलियानिति सदा सर्वकालं हे धर्मध्याय बलमदयाच्चंगु विजलितोरुथं प
लखुजक खन्यदेश जूयानिति पापया बलजा वहुत तच्चो स्वातक सुपाचनो
पुण्य अंधकारभं जूयानिति हनं अत्यन्त भयानकजुयाच्चंगु नरकादिशा-
उःख भय वीरु जूयानिति अत्यन्त जितेयाय थाकुर जूयानिति धमिणुपा
प मेमेग सुधर्म जितेयायफे सम्पक्संबोधिज्ञान लायगुली चिन्तया बुद्ध
त्वजुया सकलसत्त्वप्राणिआन उच्चारयायगु चिन्तमंतधालसा मेमेगधर्म धपा
प जितेयायफेमखु अलियानिति अणुपापफुकपत संबोधिचिन्तहे उत्पत्ति
यायमाल ॥

श्लोक

कल्पाननल्पान् प्रविचिन्तयन्नि ईदं सुनीनै हितमेतदेव ॥ यतः
सुखेनैव सुखं प्रवृद्धं उत्सावयत्य प्रमिता ज्ञानौघान् ॥ ७ ॥

टीका

एकोऽनरकल्पः कल्पः । विंशतिरनरकल्पाः कल्पः । अशीतिरनरकल्पाः कल्पः
स च महाकल्प इत्यभिधीयते । तदिह महाकल्पस्यैव ग्रहणं । कल्पान् वहन्
प्रथमा संखेयात्तर्गतान् । प्रविचिन्तयन्नि स्नात्यर्थेण परिभावयन्नि ईदं । अवि
गतं । सुनीनैः । बुद्धे भंगवद्विबोधिसत्त्वावस्थायां । हितं सर्वार्थसाधनयोग्यं ।
तद्धीजभूतत्वात् । एतदेव संबोधिचिन्तमेव ॥ ॥ कथं पुनरिदमेव हितमित्या
हुः । यत इत्यादि । यस्मान्मुखं प्रवृद्धं प्रकर्षगतं बुद्धत्वलक्षणां । अप्रमितान्
प्रमेयान् । ज्ञानौघान् सत्त्वसमूहान् । उत्सावयति । उत्तारयति । संसारदुःख
महार्णवान् । तस्मादिदमेव हितं ॥ । अथ वा । यस्मात् सुखं देवम
नुष्मसंपन्निलक्षणां । प्रवृद्धं वृद्धिं गतं । अर्थासंबोधिचिन्तादेव । उत्सावय

त्वनिशयेन संतर्पयति। सौकर्यादधिकतरं यद्वति तदुत्सावनसुच्यते। यथा-
 दध्ना वयमुत्साविता इति सौकर्यादधिकतरं दधि भूतमित्यर्थः॥ यदि वा॥ य-
 तः संबोधिविज्ञात्सुखं प्रवृद्धमिति योजनीयं। कथं प्रवृद्धमित्याह। सुखेनैवेति
 अकुरुणा। न शिशोर्लुब्धनादिना महता कष्टेन। तथा हि बोधिविज्ञसंवरा-
 देव बोधिसत्त्वोऽभितपुरापन्नानसंभारात्प्रवर्द्धमानो देवमनुष्यसंपत्तीः सुखम-
 धिगच्छन् सत्त्वानेवाधिकतरं ताभिः संतर्पयतीति। यद्वक्ष्यति॥ एवं
 सुखात्सुखं गच्छन् को विषीदेत्सचेतनः। बोधिविज्ञरथं प्राप्य सर्वस्येद-
 म्भ्रमायहं॥ इति॥ ॥ ननु भगवतामपि मैत्रीवत्तादिजातकेषु महदुक्ता-
 रं श्रूयते। तत्कथं सुखेनैव सुखं प्रवृद्धमिति॥ नैव दोषः। यत उत्थायमेव
 परहितसुखाधायकं दुःखं स्वपरयोः क्षमात्मभिः। सुखमेव तादृशं दुःखं
 परदुःखदुःखिना धीमतामिति प्रतिपादयिष्यते॥ ॥ अस्मादपि स्वपर-
 हेतुत्वा बोधिविज्ञं न परित्याज्यमेवेति दर्शयन्नाह॥

भाषा

आपातं कल्पकल्याणं तत्कं ध्वंससारे हितजीवधर्मं दुःखका चिंतनायानावि-
 चारयाना विज्याकपिं बुद्ध सुनीश्वरगणपिसं हित सुखजीववस्तु ध्वहे
 बोधिविज्ञस्वनं ध्यायधालसा सर्वार्थसाधनयाययती पुसा जयानिति। एत-
 बोधिविज्ञयाकं देवमनुष्या संपत्तिसुख सुखं हे जंजं सुखवहेज्या उ-
 द्भव लक्षणाताना आपातं प्रमाणाहे मदयक लोकगणपिं संसारयागु दु-
 खं महासागरयाकं उत्तरेज्यावनी॥

श्लोक

भवदुःखशतानि तर्तुकामैरपि सत्त्वव्यसनानि हर्तुकामैः॥ वज्र-
 सौख्यशतानि भोज्यकामैर्न विमोच्यं हि सदैव बोधिविज्ञं॥ ८ ॥

टीका

संसारदुःखशतानि। नरकादिगतिदुःखानामसातवेदितानां शतानि। अपर्य-
 त्तसमूहं सत्तुकामैः परित्यक्तमिच्छद्भिः श्रावकप्रत्येकबुद्धगोत्रैः। न केव-
 लमौत्सीयानि लोकानां ज्ञान्यादिदुःखान्मपि हर्तुकामैरप्यनेतुकामैर्बोधिस-

त्वगोत्रैः। न केवलं स्वपरुःखानि हर्षकामैः। अपि च। वरुनि सुरबान्येव सौख्या
नि। तेषां शतानि। देवमनुष्यापपन्निलभ्यानि। अनुभवितुकामैः संसारसुखाभि
लाषुकैरपि। सदैव सर्वकालं न विमोच्यमपरित्याज्यं बोधिचिन्तं। स्वीकर्तव्यमि
त्यर्थः॥ अथ वा। संबोधिकाक्षिणामेव विशेषणानि॥ ॥ अस्मादपि गुणावि
शेषा बोधिचिन्तं ग्राह्यमित्याह॥

भाषा

संसारया दुःख अर्थात् नरकादि हरेक किसिमया दुःख सतंस तरेयायु इ
च्छायाकपि श्रावक प्रत्येकबुद्ध गोत्रपिसं हनं भवतु दुःखजकमखु सक
लसत्त्वप्राणिगणपिनी जन्मज्वीरुआदि अनेकप्रकारया दुःख हरगायाय
उ इच्छायाकपि बोधिसत्त्व गोत्रपिसं हनं भवतु कतपिं दुःखजक हर
गायायुमखुकि आपालं सतंस देवमनुष्ययोनी जन्मजुया सुखभोग
यायधयायु इच्छायाकपिसं सदासर्वकालं हे अरुबोधिचिन्तं तोत्पमज्यु॥
॥ ग्रहाया ध्वचिन्तं तोत्पमत्ये धयायु अर्थ॥

श्लोक

भवचारकवन्धनो वराकः सुगतानां सुत उच्यते क्षरोन॥ सन
रामरलोकवन्दनीयो भवति स्मोदित एव बोधिचिन्ते॥ ॥

टीका

संसार एव बन्धनागारं। तत्र बन्धनं बन्धो रागादय एव यस्येति विग्रहः।
नादृशो वराकस्तपस्वी सन्नुदित एव बोधिचिन्ते। प्रथमतः बोधिचिन्तं सं
वरग्रहासमये। सुगतानां सुत उच्यते। बुद्धसुत्र इत्यभिधीयते। क्षरोन।
तत्क्षरामेव। न केवलमेवेत्याह। स नरामरेत्यादि। सह नरामरैर्मनुष्यदेवैः
वर्तन्ते ये। असुरादयो लोताः। तेषामपि वन्दनीयो नमस्करणीयः सवनी
यश्च भवति स्म। स्मशब्देनातीतकालाभिद्योतना बोधिचिन्तोदयसमय एव
भूतः॥ ॥ अस्मादपि गुणानुशंसदर्शनाबोधिचिन्तग्रहो यत्नः करणीय इ
त्याह॥

भाषा

संसारस्वरूप बन्धनागार अके रागदेष मोह आदि बन्धन अके नानाबन्धन

नमस्वी (अर्थात् नीचस्व) धर्म्मिण्यज्ञानं बोधिविज्ञानग्रहणायानामात्रनं हे (अ
र्थात् बोधिविज्ञान उत्पत्तिजुयवं हे) क्षणमात्रनं तथागतविनिषुत्र बोधि
सत्त्वधार्म्यं केवलं बोधिसत्त्वजकधार्म्यं गुणं शुभं पुरुष सकल देवदेव
मनुष्य आदिलोकपिसं नमस्काराय जोग्यं स्तोत्राय जोग्यं लज्जुय ॥

श्लोक

अशुचिप्रतिमामिमां गृहीत्वा जिनरत्न प्रतिमां करोत्यनर्घी ॥ रस
जातमतीव वेधनीयं सुदृढं गृह्यत बोधिविज्ञानसंज्ञं ॥ १० ॥

टीका

अमेधप्रतिमामिमां मनुष्यादि कलेवरस्वभावां तद्वातुकां तत्स्वभावां तेन सं
वर्धितामित्यर्थः । तां गृहीत्वा ॥ दाय । जिन एवरत्नं उर्ध्वप्रतिलम्भादिशुभायो
गात् । तस्य प्रतिमां करोति निष्पादयति बोधिविज्ञं । तथागतविग्रहं निवर्तयति
इत्यर्थः । किं भूता । अनर्घी । न विद्यते ॥ र्घी मूलं यस्याः । सर्वत्रैधातुकातिशायि
गुणात्वाद्गुणपर्यन्ता परिज्ञानाच्च । तथोक्तां तां ॥ ॥ अत एव रसजातं । रस
प्रकारं । अशुचं वेधकारित्वा दतीव वेधनीयं । कर्तव्यनीयः करणे वा । तत्तादृशं
बोधिविज्ञं संज्ञा अस्य रसजातस्य । बोधिविज्ञापरव्यपदेशं । सुदृढं गृह्यत ।
यथा गृहीतं न पुन श्रूलति । गृह्यतेति प्राप्ते गृह्यतेति यथागम यावत् ॥
तस्माज्जिनरत्नमात्मानं कर्तुं कामै बोधिविज्ञमहारसः सुदृढं ग्रहीतव्यः ॥ ॥
उक्तं चार्थभेदे यविमोक्षे । तद्यथा कुलपुत्रालिं हाटकप्रभासं नाम रसजातं
तस्यैकं पलं लोहपलसहस्रं सुवर्णी करोति । न च तद्रसपलं शक्यते तेन लो
हपलसहस्रेण पर्यादातुं लोहीकर्तुं वा । एवमेवैकः सर्वज्ञाचिन्तो त्या
दरसधातुः कुशलमूलपरिणामना ज्ञानसंगृहीतः सर्वकर्मलेशावराणां लो
हानि पर्यादाय सर्वधर्मान् सर्वज्ञतासुवर्णान् करोति । न च सर्वज्ञाचिन्तो त्यादरस
धातुः शक्यते सर्वकर्मलेशावराणां लोहादिभिः पर्यादातुं तत्कर्तुं वेति ॥
भवगतिषु विभूतिकामैरपि नात्र संशयो विपर्यायो वा कर्तव्यः । इत्युपदर्शय
नाह ।

भाषा

अशुचि जुयाच्चरु प्रतिमा मनुष्य आदिया शरीर अशुचिगृहे धातु शुक्लं हेव

हे जगन्नाथं धनया (अर्थात् अशुचि शरीर निवेद्याना) अमृत्युयाचं
 तथागतया शरीरयानाविद् धनियानिति धनोधिचिन्तया रसजात रसया
 प्रकार अत्यंत व्यह्यायजोग्यं दायधालसा अत्यंत व्यह्यानाकारं वसुज
 यानिति (अर्थात् आप्तं मेमरुवसु धनं स्वभावयानाकारं) अथ बोधिचि
 त्तं गन्ध जन्मधुं कुरु मन्त्री अथ वक्तुं हे कालक कायं स्व॥

आर्य मैत्रेयविमोक्षे ध्यातव्यं ॥ गन्धधालसा हे कलपुत्र हाटक प्रमास ध्या
 य रसजातं धनं पदं दोष्टपल नं लं याना वीर्य (अर्थात् धनं पदं
 ला पदोन्मोला नं त्वाक ध्यायवले जन्मा लं जी) दोष्टपल नं धुं रस रूप
 नं यायनसु धनं सर्वज्ञता चित्त उत्पत्ति जी रसधातु धनोधिचिन्त उ
 त्पत्तिरिगामना ज्ञानकयागतिं सकलकर्म केशया आवरणरूपी नं नाशयाना
 संसृष्टधर्म सर्वज्ञता सुवर्ण यानावी सकलकर्म केशया आवरणरूपी नं धन
 सर्वज्ञता चित्त उत्पत्ति जी रसधातु बोधिचिन्त नाशयाय मेमरु धनियानिति
 धुं बोधिचिन्त उद्धरणया शरीरलाय रक्षायकं कालक का॥

श्लोक

उपरीक्षितमप्रमेयधीभिर्वज्रमूल्यं जगदेकसार्धवाहेः॥ गति
 पन्नविप्रवासशीलाः सुदूरं गच्छन्त बोधिचिन्तनं॥ ११ ॥

टीका

गतय एव पन्नानि । पण्यद्रव्य क्रयविक्रय नगराणीह पन्नानि । तद्वस्तुभा
 शुभकर्म पण्यद्रव्य क्रयविक्रय स्थानानि गतिपन्नानि । तेषु विप्रवासो वि
 प्रवसनमेव शीलं स्वभावो येषां ते तथोक्ताः । तेषां संबोधनं । हे गतिपन्न
 विप्रवासशीलाः सुदूरं गच्छन्त बोधिचिन्तनं । बोधिचिन्तमेव रत्नं । रत्नमिव
 यथा चिन्तामणिमहारत्नं सर्वदारिद्र्य उगति प्रकामन हेतुः । तथेदमपि बोधिचि
 न्तरत्नं ॥ अयमभिप्रायः । वणिज इव सुखसंपन्निलाभार्थिनो ययं । अत इदं
 मेव महारत्नं महतादरेण गच्छन्त । कुतः । वज्रमूल्यमिति । हेतुपदमेतत् । य
 स्मादनर्थमिदं । सर्वातिशायि लौकिकलोकोत्तरसंपत्तिनिदानभूतत्वात् । तस्मा
 दिदमेव ग्राह्यमित्यर्थः ॥ कथमिदं ज्ञायत इति चेदाह । उपरीक्षित

मिति । सुख निरूपितं सम्पत् निगतिमित्यर्थः । के रित्याह । अप्रमेयधीभिः । अप्र
मेया प्रमातुमशक्या धीबुद्धिर्येषां तेर्महाप्राज्ञैर्बुद्धबोधिसत्त्वैः । एतावता परी
क्षायां स्वतन्त्रमपि नास्ति । इति सुपरीक्षितमुच्यते । पुनरपि किं भूतैः । जगदेक
सार्धवाहैः । सार्धवाहमनोत्परा । जगतामेक एव सार्धवाहाः करुणावशावर्तिनो
बुद्धा भगवन्तो बोधिसत्त्वाश्च । ते । यथा खलु वशिजां हिताहितप्राप्तिपरिहार
योर्हितैषिणो ज्ञानवन्तश्च सार्धवाहा नेतारो भवन्तीति न तत्र विसंवाद संभा
वना । तथात्रापीत्यभिप्रायः । तस्मादिदमेव बोधिचिन्तरत्नमनर्थं सुदृढं यात्य
मिति ॥ ॥ एतच्च तत्रैवेकं । तथा कुलपुत्र यावच्च न सूर्यो मण्डलप्रभ
यावभासेते । अत्रानरे ये केचिद्धनधान्य रत्नजानरूपरजत पुष्पधूपगन्धमा
त्यविलेपन वस्त्रपरिभोगाः । ते सर्वे वशिराजमहामणि रत्नस्य मूल्यं न क्षमन्ते
एवमेव यावन्निष्पद्यक्षु सर्वज्ञज्ञानं धर्मधातुविषय भवभासयति । अत्रा
नरे यानि कानि चित्सर्वदेवमनुष्य सर्वसत्त्व सर्वश्रावक प्रत्येकबुद्ध कुशलभू
तानि सास्त्रवानास्त्रवाणि सर्वाणि ज्ञानि बोधिचिन्तोत्पाद वशिराजमहामणि
रत्नस्य मूल्यं न क्षमन्ते । इति ॥ ॥ इदमपरमसाधारणमतिशयवत्कृत्य
तरोरिव माहात्म्यमस्या पदर्शयन्नाह ॥

भाषा

षट्गतिरूपीनगर वस्तू न्यायमिय यायगु सहर ध्वंस्तुं शुभअशुभकर्म
या काल विलयायगु षट्गतिरूपीनगर अगुनगरेवासयायगु शीलजुयाचं
पिं शुभिसलन्यवले हेषट्गतिरूपी पुरणपापकर्मया कालविल यायगु भा
से वासयायगु शीलस्वभावजुयाचंपिं छिमिस्यं ध्वोधिचिन्तरत्न अन्यत्त
क्कारुक् का बोधिचिन्तरूपी रत्न गम्प चिन्तामणि महारत्न सकल दरि
द्र दुर्गतिदुःख शाम्पयायगुया कारणाजुयाचन ध्वंस्तुं बोधिचिन्तरत्नधका
सीकि वशिजालपिंथं सुखसंपत्तिनाभदयकगु इच्छायाकपिं छिपिं-
शुभियानिंतिं अगु महारत्न तच्चोण आदरं ग्रहणया छायधालसा ध्व अ
मूल्यजुयाचंरत्न सकल उत्तम अगुलोक परलोकया संपत्तिसुखया नि
शनयाईगु जूयानिंतिं कायमालगु हे ध्व कायमालगु हे ध्वका गम्प सी

क धालसा आपालं प्रमाणमदयक बुद्धिदयाचंपि महाज्ञानीगणापि बोधिस
 त्वगणापि जगत्संसारयाहूतसार्धवाह करुणावान् जुयाचंपि बुद्धबोधिसत्वपि
 संभिनक परिक्षायानातकण (धपरिक्षायायवले धज्ञाने खुस्के जीमखे धं
 ऊरु) धलियानिनि धुग अमृत्यजुयाचंश बोधिविज्जरत्न वज्रतक्काजक ग्रहसा
 या ॥ ॥ धनं उक्तीहे धयानवशुड। धगधधालसा हेकलपुत्र गुलितक
 चक्रमण्डल सूर्यमण्डलया तेज प्रकाश जुयाचनी धयाविचे कुं गुगं गुलित
 क धन धान्य रत्न जातरूप रजत पुष्प धूप गन्ध मातृ विलेपन वस्त्र परिभो
 ग दयाचंशुड धसंयूरी वशिराज महामणिरत्नया मूलनि समानजीमखु ध
 हेप्रकारं हापाजुयाचंश आः जुयाचंश निमाज्ज्वैशु मार्गे सर्वज्ञज्ञान धर्मधातु
 विषय फलके जी धयाविचे कुं गुगं गुलितक सकल देव मनुष्य सकलस
 त्प्राणि सकल श्रावक प्रत्येकबुद्धया पुराण्याह लेशाउग लेशामउग ध
 संयूरी बोधिविज्ज उत्पनिज्जु रूपी वशिराज महामणिरत्नया मूलनि समानजु
 यीमखु (अर्थात् दक्षधर्मयासिकं तत्र धं धर्म बोधिविज्ज) ॥

श्लोक

कदलीव फलं विहाययानि क्षयमन्यत्कुशलं हि सर्वमेव ॥ सत
 तं फलति क्षयं न याति प्रसवत्येव तु बोधिविज्ज वृक्षः ॥ १२ ॥

टीका

कदली यथा फलमेकवारं दत्त्वा न पुनः फलति । तथा बोधिविज्जादन्यदपि कु
 शलं सर्वमेव । किं चिदेव । विपाके परिपके न पुनः फलदान समर्थं भव
 ति । तावन्मैवास्य परिक्षयात् । विपाकस्य चाद्याकृततया पुनः फलानुवन्धा
 भावान् । बोधिविज्जस्य पुनरयं विशेष इत्याह । सततमित्यादि । सर्वकालं फलति
 देवमनुष्यो यमनिषु सुखसंपत्तिप्रदानात् । क्षयं न याति तदन्यत्कुशलवत्
 स्थिरस्वभावत्वात् । प्रतिक्षणा मनेकप्रकारैः शुभमेव प्रवाहे राक्षसाणां त्वा
 च प्रसवत्येव तु बोधिविज्जवृक्षः । अविच्छिन्नसुखसंपत्ति फल प्रसवनात् ।
 उत्तरोत्तरमयरापरगुणाविशेषजननाच्च । बोधिविज्जं वृक्ष इव । उपमितं व्या
 घ्रादिभिरिति समासः । यस्मादेवं तस्मादनुपरतमनिशयवत्सर्वसुख सम्पदः

प्राप्तुकामैः प्रेक्षावद्भिरिदमेव ग्राह्यं ॥ ॥ कथितं चैतदर्थोक्षयमतिनिर्देशे ॥

तथापि नाम भद्रं शारदनीपुत्रं महासमुद्रं पतितस्योदकविन्दोर्नास्यन्तरा प
रिक्षयः पर्यादानं । यावत् कल्पपर्यन्तं इति ॥ एवमेव बोधिपरिणामितस्य कु
शलमूलस्य नास्यन्तरा परिक्षयः पर्यादानं । यावत् बोधिमण्डं निमग्नं । इति ।
॥ न केवलं सर्वशुभसंचयकारणं । अकुशलपक्षक्षयहेतुरपि बोधिचि
नमिति सार्धं श्लोकेन दर्शयन्नाह ॥

भाषा

कथामा गन्धं रुकोजक फलसया नाशजुयावनी हानं ब्रहेमास फलसै मुखत
ध्वंभंलुं बोधिचिन्तयाकं वाहिक मेमेगुधर्मनं रुकोजक फलवी पुण्य पुन धाय
व फल नाशजुयावनी बोधिचिन्तयाफल फलकुड गन्धधालसा सदाकालं हे फ
लसै देवमनुष्यजोनी सदानं हे सुखसंपत्तिवीरु जूयानिति मेमेगु धर्मध्वं पुना
वनीगु मुख धिरस्वभाव जूयानिति बारवार अनेक प्रकारया धर्ममेध प्रवा
ह जूयानि पुरे जूय जूयानिति सदां हे पुयाचनी बोधिचिन्तसिमा पुने मज्जीक
सुखसंपत्तिफल वीरु जूयानिति धुलियानिति सदाकालं हे अतिउन्नम सक
ल सुखसंपत्ति लायधयाग इच्छायाकपिसं पुण्य बोधिचिन्तग्रहणाया ॥
आर्य अक्षयमतिनिर्देशे ध्यातव्यं उ । ध्वगन्ध धालसा हे भद्रं शारदनीपुत्र
महासमुद्रे पतनजुयाचंलुं तंखफुति विचे पुनावनीमुख यावत् कल्पानमध्वं
तल्यं । ध्वंभंलुं बोधिपरिणामनायाना तयाग पुण्ययाहा विचे पुना वनीमुख
यावत् बोधिमण्डं मध्वंतल्यं । ध्वधकासीकि ।

श्लोक

कृत्वापि पापानि सुदारुणानि यदाश्रया उत्तरति क्षणेन ॥ भूराश्र
येणेव महाभयानि नाश्रीयते तत्कथमज्ञसत्त्वैः ॥ १२ ॥

टीका

बोधिचिन्तग्रहणात्पूर्वं कृत्वापि पापानि । अकुशलकर्माणि । नरकादिषु उः सह
उः खदायकत्वात् सुदारुणानि । अतिभयंकराणि । महानि वा । यस्य बोधिचि
नस्याश्रयादाश्रयणात् । तदुत्पादनरक्षणा वर्धनं सेवनं लक्षणात् । उत्तरति नि

क्षरति तन्मामर्थाभिभवेनानिक्ता मनीत्यर्थः । क्षणेन । एकस्मिन्नेव क्षणे महतः
 पुण्यपराधैः समुपार्जनात् । तदुत्पादनमात्रेण ॥ कथमिवोत्तरति । भूराश्रयेणैव म
 हाभयानि । बलवत्पुरुषाश्रयेण यथा महापराधं कृत्वापि कश्चिदुत्तरति ।
 तदपराधफलान्निर्भयो भवति । तथा प्रकृतेऽपि । तदेवं भूतं बोधिविज्ञं कथं
 किमिति नाश्रीयते । न सेव्यते । अज्ञसत्त्वैः प्रजाविकलैर्मूर्खजनैरित्यर्थः । आ
 श्रयणीयमेव तद्वेदिति भावः ॥ ॥ इदमपि तत्रैवोक्तं । तत्रापि कलस
 त्र भूरसंनिधितः पुरुषः सर्वशत्रुभ्यो न विभेति एवमेव बोधिविज्ञोऽप्यद-
 भूरसंनिधितो बोधिसत्त्वः सर्वदुश्चरितशत्रुभ्यो न विभेतीति ॥
 अयमपरमपि बोधिविज्ञात्मापक्षय इदमनमाह ॥

भाषा

बोधिविज्ञमक्रावन्त्या आपालं ततश्चोय पापयानानवशु दतसां गणेशु पापधा
 लसा नरकआदी दुर्गतीताना सह्यानां सह्यायमज्जु उःखवीशु ज्ञया
 निनिं वक्तु भयानक जुयाचंशु धपिंशु पापदक्कं ध्वं बोधिविज्ञ आश्रय-
 यानागुलिं (अर्थात् बोधिविज्ञ उत्पत्तिथाना रक्षायाना वहेयाना सेवयाना
 गुलिं) क्षणमात्रं पुण्यपापनाशयाना वो गथ्यधातसा भूरासु बलउल्ल पुरुष
 या भरकायवले महा अपराधउल्ल पुरुषया भयनाश जीरुथं । धपिंशु बो
 धिविज्ञ अज्ञानी मूर्खसं छाया आश्रयमयात छाया सेवामयात ध्वं बोधि
 चिन्त सेवाहे यायमा ॥ ॥ धनं धुकीहे धयानवशु उ । गथ्यधातसा हेड
 लउत्त । गथ्यजा भूरासुया भरेचनाचंशु पुरुष सकल शत्रुखना ग्पाईमखु
 ध्वं धुं बोधिविज्ञउत्पत्ति जूशु रूपी भूरानाप चनाचंशु पुरुष बोधिसत्त्व-
 सकल पापशत्रु खना ग्पाई मखु ॥

श्लोक

पुगानकालानलव न्महानि पापानि यन्निर्दहति क्षणेन ॥

टीका

पुगानकाले प्रलयसमये अनतो वह्निः सप्तसूर्योदय समुद्भूतः । यथा स
 र्वं कामधातुं सप्तधमध्यानं निर्दहति । निःशेषं दहति यथा भस्मापि नाव

शिष्यते ॥ तच्च त्पायानि । किं भूतानि । महानि । सुमेरुप्रख्यानानि । महा रौरवादि
 उःखविपाकानि । यद्वेधिविचित्रं निर्हरति । तद्विपाकोपघाता निर्मूलयति । क्षणे
 न । न चिरेण । नाश्रीयते तत्कथमज्ञसत्त्वै रिति संबन्धः कार्यः ॥ एत
 दपि तत्रैवेकं । कल्पोदाहृतिभूतं सर्वं उद्धृतं निर्दहनतया । पातालभूतं स
 र्वं कशतधर्मपर्यादानकरणात्तयेति ॥ ॥ ननु कृतकर्मविप्रणाशवादी भ
 गवान् । तत्कथमिदमभिधीयते ॥ सत्यमुच्यते । वेधिविचित्रप्रसूते प्रतिक्षरामा
 काशधातुव्यापके महति पुरोषोद्येऽन्तर्भूततया जवरापलोयमन्यायेना प्र
 ज्ञायमानत्वात् । वलवता प्रतिपक्षेणाभिभूतत्वाच्च । फलदानासमर्थं दग्धमे
 व न हित्यदोषः । यदि वा । निरुपायाभिसंधिना तदुक्तं । नाशुक्तं चीयते क
 मेति । इदं तु सर्वपापनिर्मूलने महानुमायः । तथा हि यदा वेधिसत्त्वः सर्व
 सत्त्वानाकाशधातु व्यापिनः सर्वं उःखात्समुद्धृत्य सर्वसुखसंयन्त्रान् करिष्यामी
 त्यधाशयेन विचित्रयति । पूर्वकृतं च पापं विह्वला ससुदानारादिभिः क्ष
 पयति । तदा वेधिविचित्रवलादेव तत्संताने पापस्य कः सङ्गावो येन चोद्यस्वा
 वकाशः स्यादिति सर्वं निराकुलं । एतावता यदुक्तं ॥ ॥ तज्जीयते ऽ
 त्येन शुभेन केन । इति ॥ ॥ तदपि विस्पष्टीकृतं ॥ अन्येषु न रनियत-
 विपाकापेक्षया सर्वमेतदुच्यते । नियत विपाकस्य तु कर्मणाः केन चित्प्रतिषे
 दु नशकत्वा दित्याहुः ॥ ॥ इत्थमपि वेधिविचित्रमुपादेय मित्वाह ॥

भाषा

प्रलम्बकाल जीव वरवत् याव अग्नि ह्य ह श्रीसूर्य उदयज्वा उत्पत्ति-
 ज्वा ज्वा अग्निं गन्ध संपूर्ण कामधातु दाह्यायी शेषहेमदयक कुर्या
 वी भस्महे वाकितैमखु भव्यं तच्चोय सुमेरु समानं ततधंश पाप महा रौ
 रव आदि नरके उःखभोग यायमालीय धधिंश पापदक्कं शुभ वेधि
 चित्रं क्षत्रमात्रं निर्मूलयाना नाशयानावी । सकलपाप निर्मूलयायत
 तदंश उपाय भव वेधिविचित्र गन्धधातसा (वेधिविचित्रधयाग-आकाशवा
 यी सकलसत्त्व प्राणिगणपित सकल उःखं उत्तरेयाना सकलसुखं सं
 कुक्तं कुयाचं पि यानावीधयाग आशयज्वा निति असंखतदंशधर्म)

अजोऽयं धर्मया आगे पापशुद्धये त्वमे जी फे ॥ ॥ धनं उक्तीहे धयातव
 उ उ । बोधिचिन्तधयाऽयं प्रलयकालया अग्निसमानजुयाचंऽयं सकलमभिरु
 कर्म पाप दाह याईऽयं ज्ञयानिति । पाताल स्वरूपजुयाचंऽयं सकल मभिरुधर्म
 कृतिका शेया नाशयाईऽयं ज्ञयानिति । अजोऽयं बोधिचिन्त ॥

श्लोक

यस्यानुशंसानमितानुवाच मैत्रेयनाथः सुधनाय धीमान् ॥ १४ ॥

टीका

यस्य बोधिचिन्तस्य । अनुशंसान् स्वाभाविकान् गुणानमितान् प्रमाणान् मैत्रेय
 नाथः । भगवानजितः । किंभूतो धीमान् बोधिसत्त्व उवाच । उक्तवान् । सुधना
 य सुधननाम्ने बोधिसत्त्वाय । तथा चार्थं गरुडबृहत्सूत्रे वर्णितं । बोधिचिन्तः
 हि कुलपुत्र वीजभूतं सर्वबुद्धधर्माणां । क्षेत्रभूतं सर्वजगत्कुलधर्मविरो
 हणानया । धरणिभूतं सर्वलोकप्रतिशरणातया । आवन्तिभूतं सर्वबोधिसत्त्व
 रक्षणतया ॥ पेयालं । वैश्रवणाभूतं सर्वदारिद्र्यसंछेदनतया । चिन्तामराजभूतं
 सर्वार्थसंसाधनतया । भद्रघटभूतं सर्वाभिप्रायपरिहरणतया । शक्तिभूतं
 लोकाशत्रुविजयायेत्यादि विस्तरः ॥ ॥ नाश्रीयते तत्कथमज्ञसत्त्वे रित्य-
 त्नापि योजनीयं ॥ ॥ इदानीं बोधिचिन्तस्य प्रभेदं दर्शयन्नाह ॥

भाषा

अजो ध्व बोधिचिन्तया अनुशंसा स्वाभाविक गुणा प्रमाणामदयक धुलि उलि
 धयाऽयं संख्याहे मदयक बुद्धिमान् जुया विज्याकल मैत्रेयनाथ धयाऽयं मैत्री
 बोधिसत्त्व सुधनधयाऽयं बोधिसत्त्वयात आज्ञादयका विज्याऽयं उ ॥ ॥
 धय्यंते आर्यगरुडबृहत्सूत्रेन वयानयानातवगु उ । हे कुलपुत्र बोधिचिन्त
 धयाऽयं । संपूर्ण दक्ष बुद्धधर्मया पुसाजुयाचंऽयं । संपूर्ण संसारेभिरुधर्म उ
 यात्रैऽयं ज्ञयानिति जगास्वरूप जुयाचंऽयं । सकल लोकगणापि शरणावन्मजोप
 उ ज्ञयानिति पृथ्वीस्वरूप जुयाचंऽयं । अग्नप्रकारं यावत् सकलबोधिसत्त्व या
 त रक्षा याईऽयं ज्ञयानिति वो समान जुयाचंऽयं । एवंरीतं सकलप्राणिना दारिद्र्य
 नाशयाईऽयं ज्ञयानिति कुवेर स्वरूप जुयाचंऽयं । सकलयात मामाऽयं धाधाः

शु वल्लु संपूर्णं अर्धसाधनायानां पुरे यानां वीरु ज्ञयानिति चिंतामसि महार
 त्त समानजुयाचंशु । सकलया अभिप्राय पुरे यानां वीरु ज्ञयानिति भद्रदय
 कल्याणायार्शु यः स्वरूपजुयाचंशु । लोका ध्याय रागद्वेष मोह आदि शत्रु
 जिनेयायत शक्तिस्वरूपजुयाचंशु । धृति आदि विस्तारं कनातवशु उ॥
 धधिंशु बोधिचिन्त अज्ञानीमूर्खेनस्य ह्यय सेना मयात ॥

श्लोक

तद्वोधिचिन्तं द्विविधं विज्ञातव्यं समासतः ॥

बोधिप्रणिधिचिन्तं च बोधिप्रस्थानमेव च ॥ १५ ॥

टीका

तत्समनन्तरं प्रदर्शितानुशंसं बोधिचिन्तं द्विविधं । द्विप्रकारं । विज्ञातव्यं वि
 दितव्यं ॥ गोत्रभूम्यादिगुणानेकप्रकारं संभवेऽपि कथं द्विविधमित्याह । समा
 सतः । अपरप्रकारं संभवेऽपि संक्षेपत इदं द्विविधमित्युच्यते । द्विविधमपि
 कथं । बोधिप्रणिधिचिन्तमित्येकं । बोधिप्रस्थानमिति द्वितीयं । बोधो प्रणिधि
 सदेव चिन्तं तत्र वा चिन्तं । यच्चिन्तं प्रणिधाना उत्पन्नं भवति दानादिप्रवृ
 त्तिविकलं च । तत्प्रणिधिचिन्तं । तद्यथा । सर्वजगत्पारित्राणाय बुद्धो भवे
 यमिति प्रथमतः प्रार्थनाकारा चेतना । प्रस्थाने चिन्तं प्रस्थानमेव वा चि
 न्तं चिन्तस्य तत्त्वभावत्वात् । पूर्वकमनस्कारपुरःसरमेव यतः प्रभृति संव
 रग्रहणपूर्वकं संभारेषु प्रवर्तते । तत्प्रस्थानचिन्तमिति उक्तक्रमेण द्वैविध्यं
 इयानेव भेद इत्येवकारेण प्रतिप्रादयति ॥ चकारद्वयं परस्परसमुच्चये च
 योरपि बोधिचिन्तत्वं दर्शयति । तेन पूर्वकं बोधिचिन्तं न भवतीति शंका
 निरस्यति ॥ ॥ श्रुद्धमसूत्रे शाब्दोत्पादितस्यापि बोधिचिन्तस्य बुद्धत्वं
 हेतुत्वाभिधानात् । तथायं गणुव्यहोचोक्तं । उल्लेभाः कुलपुत्र ते सत्वाः सत्त्वं
 लोके येऽनुत्तरां सम्यक्संबोधौ चिन्तं प्रणिदधति । ततोऽपि उल्लेभतमा स्ते
 सत्त्वा येऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभि संप्राप्तिता इति ॥ ॥ इदानीमुक्तमे
 व प्रभेदलुदाहरणेन व्यक्तीकुर्वन्नाह ॥

भाषा

भुग बोधिचिन्त संक्षिप्तं नित्यप्रकारया भेद उधका सीकि । बोधि प्रणिधिचि
 न्तध्याग रुरु । बोधि प्रस्थानचिन्तध्याग रुरु । ध निगु भेद उ । ध निगु या
 मध्ये बोधि प्रणिधिचिन्तध्याग गधिगु धालसा दान शील क्षान्ति आदि ध
 मं चलेयाय मकुसानं मनंजक कल्पनायाना सकलसत्त्व प्राणिपित उद्धार
 याय निनिं जिबुद्धजुये धका आशिखा यायग स्वरूप चिन्तं प्रणिधानयाय
 उ ध बोधि प्रणिधिचिन्तध्याग । हानं बोधि प्रस्थानचिन्तध्याग गधिगु धाल
 सा हायां बोधिचिन्त कास्यनिस्यं उकीहे लगेजुया दान आदि याना बोधिसंभा
 रे प्रवृत्तिज्वीरु ध बोधि प्रस्थानचिन्तध्याग ॥ ॥ गरुडकूहे ध्यातवग
 उ । हेकल पुत्र ग्वस प्राणिगणापि सत्त्वलोके सम्पक्तं बोधिज्ञाने चिन्तया
 आशिषा याइपिं भुजोपिं उलंभज्वी । ध्यासिकं हे अनुत्तर सम्पक्तं बोधि
 ज्ञाने चिन्तया बोधिचर्यास चलेयानाचपिं अत्यन्त उलंभजुय ॥

श्लोक

गन्तुकामस्य गन्तुश्च यथाभेदः प्रतीयते ॥

तद्वद्भेदोनयोर्ज्ञेयो यथासंख्येन परिणतेः ॥ १८ ॥

टीका

यथा कश्चित्पुरुषो ऽभिमतदेशं प्राप्तये गन्तुकामो गमनाभिप्रायो न तु
 पुनर्गच्छत्येव । अन्यः पुनस्तत्प्राप्तये प्रस्थितो गच्छत्येव । यद्वद्यथा तयोर्भेदो
 विशेषः प्रतीयते स्वगम्यते । तद्वत्तथा भेदो नानात्वमनयो बोधिप्रणिधिप्रस्था
 नचेतसोर्ज्ञेयो ऽवबोध्यः परिणतेर्विचक्षरौः । कथं । यथासंख्येन । स्वार्थेऽप्यस्य
 प्राक्तनं प्रणिधिचिन्तस्य निदर्शनं यश्चात्तनं प्रस्थानचेतस इति संख्यार्थः ॥
 तदेतत्प्रणिधिचिन्तं प्रतिपत्तिविकलमपि संसारे महाफलं भगवता वर्णितमि
 त्याह ॥

भाषा

गन्धधालसा सुगन्धं पुरुषं कुंरुं भव इच्छा जूरा भासि वनेधका तत्परज्वी
 वनीरुमरु इच्छाजकयाई । हानं छलपुरुषं कुंरुं भव इच्छा जूरा भास व
 नेधका प्रस्थानयानावनी भूमि निरुस्या गन्ध भेददत ध्वंशं बोधि प्र
 णिधिचिन्तं व बोधिप्रस्थानचिन्तया फुरक उधका ज्ञानी गणापिस्य क्रम

थं सीकि । वन्मत तत्परज्जीश्वरूप बोधिप्रणिधिचिन्त । अनर्थं कवन्पदका
चलेज्यावन्पु स्वरूप बोधि प्रस्थानचिन्त ॥

श्लोक

बोधिप्रणिधिचिन्तस्य संसारेऽपि फलं महत् ॥

टीका

यदि नाम तन्प्रतिपत्तिविकलं तथापि तस्यास्मां तावत् बुद्धत्वं संसारेऽपि देव
मनुष्यापयनिस्वभावं सुखसंयन्तिलक्षणां फलं महत् । अन्यस्मात् कुशलात्
वहत् । सततं फलतीत्यादि विशेषविशिष्टत्वात् । तथा चेत्तु मार्गमैत्रेयविमो
क्षे । तद्यथापि नाम कुलपुत्र भिन्नमपि वज्ररत्नं सर्वप्रतिविशिष्टं सुवर्णा-
लंकारमभिभवति । वज्ररत्ननाम च न विजहति । सर्वदारिद्र्यं च विनिवर्तय
ति । एवमेव कुलपुत्र प्रतिपन्नभिन्नमपि सर्वज्ञताचिन्तात्पाद वज्ररत्नं सर्व
श्रावकप्रत्येकबुद्धगुण सुवर्णालंकारमभिभवति । बोधिचिन्तनाम च न विज
हति । संसारदारिद्र्यं च विनिवर्तयतीति ॥ ॥ तस्माद्योऽपि पारमितासु स
र्वेण सर्वं सर्वथा शिक्षितुमसमर्थः । तनापि बोधिचिन्तनुत्पादनीयं । एवमुपाय
परिग्रहेण महत्फलत्वात् ॥ ॥ यथोक्तमार्गपरराजाववादकसूत्रे । यस्मान्च
महाराज वज्रहन्तो वज्रकरणीयः । असहः सर्वेण सर्वं सर्वथा दानपारमिता
यां शिक्षितुं । यावत्प्रज्ञापारमितायां शिक्षितुं । तस्माज्जहि त्वं महाराज । एवमे
व संबोधि च्छन्दं श्रद्धां प्रार्थनां प्रणिधिं च । गच्छन्नपि तिष्ठन्नपि निषसोऽपि
शयानोऽपि जाग्रदपि भुञ्जानोऽपि पिवन्नपि सततसमितमनुस्मर । मनसि
कुरु । भावय । सर्वबुद्ध बोधिसत्त्व प्रत्येकबुद्धार्थं श्रावक पृथग्जनानामात्मन
श्व अतीतानागतप्रसृत्यनानि कुशलमूलानि पिण्डयित्वा तुल्यित्वा ऽनु
मोदयस्व । अग्रया ऽनुमोदनया । अनुमोद्य च सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येकबुद्धा
र्यं श्रावकाणां पूजाकर्मणि निर्यातय । निर्यातय च सर्वसत्त्व साधारणानि कृ
तु । ततः सर्वसत्त्वानां यावत्सर्वज्ञताप्रतिलभाय सर्वबुद्धधर्मपरिपूरणाय
दिने दिने त्रैकाल्यमनुनरायां सम्पक्तं बोधौ परिणामय । एवं खलु त्वं महा
राज प्रतिपन्नः सन् राज्यं च कारयिष्यसि । राज्यकृत्यानि च न ह्यपयिष्यसि

बोधिसंभारांश्च परिपूरयिष्यसि ॥ इत्यादिमुक्त्वा ह । स खलु पुनत्वं महाराज
सम्पत्तं बोधिविचित्रं कशलसूतविपाकेन ॥ अनेककृत्वो देवेषूपपन्नोऽभूः । अ
नेककृत्वो मनुष्येषूपपन्नोऽभूः । सर्वेषु च देवमनुष्येषूपपत्तिष्वधिपत्यं कार
यिष्यसीति विस्तरः ॥ इति चर्याविक्रलेऽपि बोधिविचित्रे नावमन्यनाका
र्या । तस्याप्यननसंसारे सुखप्रसवनात् । यत्पुनः प्रतिपत्तिसारं बोधिविचित्रं तद
तितरां विपुलफलमेवेति सिद्धमित्याह ॥

भाषा

बोधिप्रणिधिचित्रं अर्थात् बोधिचर्यास चलेयायध्याय आशिषा धृजोरुचि
नजक याकसूसा संसारे देवमनुष्ययोनी जन्मजीव स्वभाव सुख सम्पत्ति
लक्षणा तद्वय फल प्राप्त जुष्ट ॥ आर्यमैत्रेयविमोक्षे ध्यातव्यमुड । ध
गम्भधानसा हेकुलपुत्र लुकरायजुलसा हेरा रत्नध्याय सकलसुवर्गा अ
लंकारयात त्याका अमिसिवे श्रेष्ठजी हेरा रत्नध्याय नामनं तोतीमख सक
ल दरिद्रया भावनं नाशयानावी । धृष्यं हेकुलपुत्र पूर्णहे बोधिचर्यास च
लेयाय मसूसानं बोधिचर्याया लुकरा सर्वज्ञता ज्ञानतामय चित्र उत्पत्ति
ज्जु रूपी हेरा रत्नध्याय सकल श्रावक प्रत्येकबुद्धया गुणरूपी सुवर्गा
अलंकारयात त्याका अमिसिवे श्रेष्ठजी । बोधिविचित्रध्याय नाम नं तोतीम
ख । सकलसंसारया दरिद्रया भावनं नुतेयानावी ॥ ॥ उत्तियानिति सं
पूर्ण दान आदि पारमितास संपूर्णप्रकारं पूर्णरूपं शिक्षालाना चर्या च ले
याय मसूसानं बोधिविचित्र उत्पत्तियायमा । तद्वय फल लाईय जूयानिति
॥ ॥ हानं आर्यापरराजाववादकसूत्रे ध्यातव्यमुड । हेमराज छं गु
गुकारणं आपालं ज्ञायानाचंसु आपालं ज्ञायामालय दानपारमिताया
शिक्षालाना चलेयायय एवंप्रकारं यावत् ब्रह्मापारमिताया शिक्षालाना च
र्यास संपूर्णप्रकारं पूर्णरूपं चलेयायय समर्थमड । उत्तियानिति हेमरा
ज छं । वंसानं फेनुनाचंसानं सुसुक्कचनाचंसानं घनाचंसानं जागर्तना
यानाचंसानं नयाचंसानं त्वनाचंसानं । अगुप्रकारं संबोधिज्ञाने छंद श्रद्धा प्रा
र्थना प्रणिधान जिं बोधिचर्यास चलेयायध्याय आशिषा सदा सर्वकालं हे

लुमेकि मनीनि भावनाया । सकल बुद्धबोधिसत्त्व प्रत्येकबुद्ध आर्यभ्रावक य
 थश्चनपिंशु भवतु न ह्यप्युयावंगुकाते लिपावैशुकाते आः थो कहे वर
 मान जुयाचंगुकाते यानातवगु पुरापया ह जम्मा ग्वाराचिना नोत्तयाना न
 हर्षमानया । सुखगु हर्षचिन्नं हर्षमानयाना सकल बुद्धबोधिसत्त्व प्रत्येकबु
 द्ध आर्यभ्रावकपिंत पूजाकर्मयायवले निर्यातनाया (अर्थात् चरेया) चरे
 याना हानं सकलसत्त्वपिनिनाय साधारणाया । ततः थनंति सकलसत्त्व प्राणि
 पिंत यावत् सर्वज्ञता ज्ञानलाक्ययानिंतिं सकल बुद्धधर्म परिपूर्णा यायनिं
 तिं दिन २ पत्तिकं सुधे हिने वहनी थ स्वंगुकाते अउत्तर सम्मकलं बोधि
 ज्ञाने परिणामनाया । हेमहराज निश्चयनं छं थुगु प्रकारं चलेयातवालसा
 राज्या ज्ञानं यायफे । राज्या यायमालगु ज्ञानं नोत्तयमाना मखु । बोधि
 संभारनं परिपूर्णा जुया वै ॥ अलिआदिं आपालं कना हानं आज्ञादयकल ।
 पुनर्वार हेमहराज छं थुगु सम्मकलं बोधिचिन्नाया पुरापया मूल पाकय जूगु
 लिं अनेकवार देवलोके जन्मजीवुंकल अनेकवार मनुष्यलोके जन्मजी
 वुंकल । हानं सकल देव मनुष्यगती छं अधिपति जी तिनि ॥
 अलि यानिंतिं बोधिचर्यास चलेयाय मज्झानं बोधिचिन्नायात हेलायाय न
 ते अर्थात् बोधिचर्यास चलेयाय धयागु चिन्नाया थयानं संसारे अनम
 उगु सुखला ईगु जूयानिंतिं । थयधका वज्जत सम्मे या ॥

श्लोक

नन्विच्छिन्नपुण्यत्वं यथा प्रस्थानचेतसः ॥ ७ ॥

टीका

न तु । न पुनः । यथा प्रस्थानचिन्नाया विच्छिन्नपुण्यत्वं निरुत्तरभूतप्रवा
 हवाहित्वं । न तथा अस्मिन् भावः ॥ इदमेवाविच्छिन्नपुण्यत्वं वृत्तदये
 न प्रसाधयन्नाह ॥

भाषा

बोधि प्रस्थानचिन्ना बोधिचर्यास चलेयानाचंगुचिन्ना जुयाचंगुया थ्ये हे जा
 निरुत्तर सदाहे जने मज्झु फल थवोधिचर्यास चलेयाय धयागु बोधि प्राणि

धि चिन्तया चंस्तु यात लाई मखु । आः ध्व बोधिप्रस्थान चिन्तया फल के चयागु
निष्ठ श्लोकं व्याख्यानयाना कल्पनना ॥

श्लोक

यतः प्रभृत्यपर्यन्त सत्त्वधातु प्रमोक्षरो ॥

समाददाति तच्चिन्तमनिवर्त्येन चेतसा ॥ १८ ॥

ततः प्रभृति सुप्तस्य प्रमत्तस्याप्यनेकशः ॥

अविच्छिन्नाः पुरणधाराः प्रवर्तन्ते नभः समाः ॥ १९ ॥

टीका

यतः प्रभृति यस्मादारभ्य । न विद्यते पर्यन्त इयन्तास्येत्यपर्यन्तस्य । आका
शधातु व्यापिनः सत्त्वधातोः । प्रमोक्षरो प्रमोक्षे सर्वदुःखोपशमनिमित्ते । समा
ददाति तच्चिन्तं । सम्यक्त्वं बोधिचिन्तं समादाय वर्तते । कथं । अनिवर्त्तनेन चेत
सा । अप्रवृत्ति भ्रष्टेन मनसा ॥ ॥ ततः प्रभृति तदादिं कृत्वा । सुप्तस्य मि
ष्टाक्रान्तचिन्तस्य प्रमत्तस्य विक्षिप्तचिन्तस्यापि । उभयत्रापि संबध्यते । उपल
भाय चैतत् । गच्छतोऽपि तिष्ठतोऽपि निषत्तस्यापि अज्ञानस्यापि मूर्खस्यैव
स्थानामपीत्यादि द्रष्टव्यं । अनेकश इति । प्रतिक्षणा मनेकवारं । अविच्छिन्ना
ः पुरणधाराः । निरन्तर संततयः शुभवेगाः प्रवर्तन्ते । नभः समाः । प्रतिक्षणा
माकाशधातु प्रमाणाः ॥ तस्मात्प्रतिपत्ति सारेण बोधिसत्त्वेन भवितव्यं । आर्य
समाधिराजे चोक्तं । तस्मात्प्रतिपत्ति सारो भविष्यामि । इत्येवं कुमार शिक्षि
तव्यं । तत्कस्य हेतोः । प्रतिपत्ति सारस्य कुमार न उर्लभा भवत्युत्तरा स
म्यक्त्वं बोधिरिति ॥ ॥ अविच्छिन्न पुरणत्वमस्य भगवते बोक्तं । इत्युपदर्शय
न्नाह ॥

भाषा

उपलसंनित्यं आरंभयाना अपर्यन्त अध्यायतक धयागु मदयक आकाश
धातु व्यापी सत्त्वधातु प्राणिगणपित सकल दुःख फलया निमित्ते अगु स
म्यक्त्वं बोधिचिन्तकाय अगु प्रकारं काई धालसा अगु बोधिज्ञाने चिन्तयास्य
नित्यं हानं निमज्जस्य । आः स्माल ध्वचिन्तयाय मखुत ध्वचिन्त तयम फलव
का विचेतोता खुस्केजीगु अजौग चिन्तमयास्य । ध्व बोधि चिन्तेतस्य नित्यं

अनुत्तरा सम्पत्तं बोधिज्ञानमलान्तं विवे तो मफीक निश्चयचिन्तयानाका ई
उवलसंनिस्पं ध्वस्तपुरुष घनाचंसानं वनाचंसानं दिनाचंसानं फेतुनाचंसानं
न नयाचंसानं मूर्छा आदि अवस्थाजुयाचंसानं ध्वस्तस्या अनेकवार पलख २
या भितरे जुतेहे मज्जु आकाशधातु प्रमाणा व्याप्रजुयक पुण्ययाधारा वहे
जुयाचनी ॥ ॥ आर्य समाधिराजे ध्यातव्य उ । हे कुमार उलियानिंति बो
धिचिन्तकास्यंनिस्पं जुतेहे मज्जुयक चलेयायधका शिक्षा स्यना कायमा । खण्डि
त मज्जुयक बोधिचिन्त ग्रहणयास्यता अनुत्तर सम्पत्तं बोधिज्ञान उर्लभजीम
खु । याकनं हे बोधिज्ञानताई ध्यातु अर्थ ॥

श्लोक

इदं सुवाङ्मयं सोपपन्निकमुक्तवान् ॥

हीनाधिमुक्तिसत्त्वार्थं स्वयमेव तथागतः ॥ २० ॥

टीका

इदमेवाप्रमेयपुरुषत्वं स्वयमेवात्मनैव तथागतो बुद्धो भगवानुक्तवान् कथि
नवान् । क । सुवाङ्मयं । सुवाङ्मयं चानामि सूत्रे । कथं सोपपन्निकं समु-
त्तिकं । किमर्थं हीनाधिमुक्तिसत्त्वार्थं । हीन श्रावक प्रत्येकबुद्ध्याने । धिमुक्तिः श्र-
द्धा छन्दो वा येषां ते । ते सत्त्वश्च । तेभ्य इदं । तदर्थं । तत्प्रयोजनसुद्धिरेष्यत
र्थः । तथा हि ये नियमगोत्राश्चिरतरकालेन वज्रतरसंभारो मार्जनभीता
मलानां चिन्तं व्यावर्त्य लघुतरकालेनात्यतरसंभारसाध्ये श्रावकप्रत्ये
कबुद्ध्याने चिन्तमुत्पादयन्ति । तद्व्यावर्तनार्थं भगवानुपपत्तिमाह । ता मे-
वोपपत्तिं वृत्तव्येन कथयन्नाह ॥

भाषा

पुण्य बोधिचिन्तया परिमाणमदयक पुण्यधका हीन श्रावक प्रत्येकबुद्ध्या
ने अधिमुक्ति श्रद्धा भाव तयाचंपि सत्त्वप्राप्तिगणपित हितयायनिंति तथा
गत श्रीभगवानं सुवाङ्मयं ध्यातु नां जुयाचं सुत्रे । उपपत्ति मुक्ति
सहितं भवत्थमहे आज्ञादयका विज्यात ॥ ॥ पुण्यप्रकारं ग्वसं पुस
षगणापिसं गोत्र भवकना मदयाचंपिस्पं ताकानंयाना आपातं बोधिसंभार

सुखगुती ग्याना महायानयाकां चिन्तित्विला । याकनं भतीचाजक संभारसा
धनायायगुती श्रावक प्रत्येकबुद्ध्याने चिन्तयू थप्प मज्जीकायानिति श्री
भगवानं जुक्ति सहितं आज्ञादयका विज्यात ॥

श्लोक

शिरःश्रुतानि सत्त्वानां नाशयामीति चिन्तयन् ॥

अप्रमेयगुणं पुरेण न गृह्यते स्म हिताशयः ॥ २१ ॥

किमुताप्रमितं श्रुतमेकैकस्य जिहीर्षतः ॥

अप्रमेयगुणं सत्त्वमेकैकं च चिकीर्षतः ॥ २२ ॥

टीका

कतिपयजनानां मस्तकपीडां नाशयामि मंत्रेणागदेन वा । इत्येवं मनसि-
कुर्वन्नप्रमाणेन सुकृतेनासौ कल्याणभिप्राये गृहीतो द्रष्टव्यः । किंपुनरत्र
माणां संसारदुःखं प्रतिसत्त्वमप्रमाणस्य जगतो हर्तुं मिच्छतः । अपि च तच्छू-
लमपनीय सर्वसत्त्वान् सर्वगुणसमङ्गिनः कर्तुं मिच्छतः । किमप्रमेयं पुराणं
न भवति । इति विभक्तिविपरिणामेन योजनीयं । अविच्छिन्नाः पुराणभा-
राः क्लृप्तं तस्य न प्रवर्तने नभः समा इति ॥ तस्माद्यथा संभारवाक्यं
साध्यं बुद्धत्वं । तथा संभारवैयर्थ्येऽपि प्रतिक्षणमिति हेतुविशेषादत्रैव
महायाने महान् लाभः । अतो नास्माच्चिन्तमभयस्थाने कानरतया विनिवर्त-
नीयमित्युपदर्शितं भवति । यद्वक्ष्यति ॥ ॥ क्षययन् पूर्वपापानि प्रती-
च्छन् पुराणसागरान् ॥ बोधिचिन्तवता देव श्रावकेभ्योऽपि शीघ्रगः ॥ इति
॥ ॥ यश्चैवं सर्वसत्त्वानां हितसुखार्थमुद्युज्यते स देवादिभ्योऽप्यसाधा-
रणागुणान्वात् प्रशस्य इत्युपदर्शयन्नाह ॥

भाषा

शुक्तिं लोकगणपिंशु शिरःश्रुतं शौं स्या रोग मंत्रं अथवा वासलं लायका
वी धका चिन्तना याकशुतिं अल प्रणी परयात हितयायगु आशय जुयाच्च
सयात प्रमाणाहे मदयक पुराणे ग्रहायात अर्थात् आपालं पुराणलात ।
हानं छल २ दन्त्य प्राणिना परिमाणाहे मदयक श्रुत संसारया दुःख ह

रसा यानावीर्य इच्छायाणा रोग दुःख कृकाविया ह्यस्य प्राणिनां सं-
 र्गसुखं संजुक्त यानावीर्य इच्छायाकल्या सु वयान् याये गुवले जने म
 जूय धर्ममताई अर्थात् प्रमाराहे मदयक सुगताई ध्यागुअर्थ । धुनिया
 निंति संभार आपा ज्ञानं कारणा फरक इयानिंति महायानेहे नवधंश ला
 भउ । धुनियाकारणा धर्ममहयानध्याग बोधिसत्त्वयामार्ग भयमइगुथा से
 काठरजु या चित्तलिचित्पग मनासिबुमखु धरं के कनीतिनि ॥

श्लोक

कस्य मातुः पितुर्वापि हिताशंसेयमीदृशी ॥

देवतानामृषीणां वा ब्रह्मणां वा भविष्यति ॥ २३ ॥

टीका

कस्य सत्त्वस्य । मातुर्जनन्याः कस्य पितुर्वा जनकस्य देवतानां सोमवरुणा
 दीना मृषीणां वा वशिष्ठ गोतमादीनां ब्रह्मणां वा वेधसा । इयमीदृशी हिता
 शंसा । हितोपसंहारमतिर्यादृशी समनन्तरं प्रतिपादिता बोधिसत्त्वस्य भ
 विष्यति । इति । आत्मा तावत् भूता भवति वा । भविष्यत्यपि नैव कस्य चि
 द्बोधिसत्त्व मनरेणान्यस्य ॥ कुतः पुनरेतदित्याह ॥

भाषा

सुया माया अथवा सुयावैया अथवा सोम वरुणा आदि देवतापिनि-
 अथवा वशिष्ठ गोतम आदि ऋषिपिनि अथवा ब्रह्माया । धुगु धधिंश
 सकल सत्त्वप्राणिना संसारयाग दुःखव्यथा समस्त नाशयाना सकल
 सुखं संजुक्त यानावी ध्यागु चित्त गुवलेजी । बोधिसत्त्वयासिवाय मेमे
 पिनि धुजोशचित्त जुयावंपिनं देमखु जूवैपिनं देमखु जुयाचंपिनं
 देमखु । बोधिसत्त्वयाजक धुजोशचित्तजी । धुलियानिंति बोधिसत्त्वया
 प्रमाराहे मदयक उरापयाधारा प्रवृत्ति जीधका सीकि ॥

श्लोक

तेषामेव च सत्त्वानां स्वार्थेऽप्येष मनोरथः ॥

नोत्पन्नपूर्वः स्वप्नेऽपि परार्थे संभवः कुतः ॥ २४ ॥

टीका

तेषां मात्रादीनां । स्वार्थेऽपि । आत्मनः कृतेऽपि । एष मनोरथः सर्वज्ञः स्वमपह
र्तुः । अग्रमाणा गुणानां धातुः । नोत्पन्नपूर्वः । अभूतपूर्वः । स्वप्नेऽपि । आस्तां ता
वज्जायदवस्थायां बुद्धिपूर्वकमुत्पन्नः । परार्थे कदा चिदुत्पद्यत इत्याह । प
रार्थे संभवः कुतः । आत्मा हि ब्रह्मभो लोकस्य परस्मान् । तत्रैव चेन्नास्ति ।
परार्थे संभावनापि कुतः । अथ वा । स्वप्नेऽपि परार्थे संभवः कुतः इति । योज्यं
॥ तदेव मसाधारत्वं वेधिसत्त्वस्य प्रतिपाद्योपसंहरन्नाह ॥

भाषा

धुपि मां वै आदिं सत्त्वप्राणिपिनि भवगु निमिजे हे ह्यापात्ताक धुजोऽगु मन
सुवा सकलज्ञः स्वहरणायाना अग्रमाणा प्रमाणा हे मदयक गुणाधारणा याय
धयागु मनोरथ स्रगमे हे उत्पत्तिजीमखु । कतपिनि निमिजे धुजोऽगु मतील
यकी धयागु गनयाखं ॥ लोकया परयागु आत्मायासिकं भवगु आत्मा
प्रेमजुयाचन । भवगु निमिजे हे धुतिमती मत्तुनि धास्यति कतपिगु निमि
जे गुवने मती लुई । उक्तं परार्थे जा स्रगमे हे मतीवनीमखु ॥

श्लोक

सत्त्वरत्नविशेषोऽय मपूर्वो जायते कथं ॥

यत्परार्थाशयोऽन्येषां न स्वार्थेऽसुप जायते ॥ २५ ॥

टीका

एवमत्यहुतकर्मकारितया उत्तमोत्पादात् सत्त्वं एव रत्नविशेषः ॥ अपूर्वः
अनुपलब्धपूर्वः । अयमिति यादृशगुणोऽत्र कथितः । जायते कथं । कथमि
त्यहुते । कस्मात्पुनरेकमुच्यते । आह । यत्परार्थेति । यस्य महात्मनः परा
र्थाशयोऽन्येषां सत्त्वानामुक्तक्रमेणा न स्वार्थेऽसुप जायत इत्यस्मान्
॥ अत्र चान्येऽपि वेधिविज्ञानादकस्य गुणा वक्तव्याः ॥

यथार्यगरुबूहे भगवन्तार्यमैत्रेयेणा सुधनमधिकृत्योद्भाविताः । ते चानि
विस्तरणा शास्त्रकृता शिक्षासमुच्चये दर्शिताश्च तत्रैवावधारयितव्याः ॥
पुनरपि वेधिविज्ञानशंसा हारेणा वेधिसत्त्वस्या प्रमेयपुरुषत्वमाह ॥

भाषा

अगुप्रकारं अतिअहुत कर्मयाईसु जूयानिति उत्पत्तिज्वीगु उल्लेभ जूयानि
ति सत्वरत्नविशेष प्राणिस्वरूप रत्नया भेदश्च अजोसु चैकनागुं गु
राडसु परार्थयाय धयागु चित्तज्याचंसु महात्मा अपूर्व उत्पत्तिज्वी । मे
मेणि प्राणिगणपिनी पक्वगु निमित्तेहे अजोसु चित्त उत्पत्तिज्वीमखु॥
आर्यगणउक्ते भगवान् भेत्रेयबोधिसत्वं धेहेबोधिचित्त उत्पत्तिज्यानाया
गुगु सुधनकुमारयात आज्ञादयका विज्यागुड । हानं च अतिविस्तारं शास्त्र
दयकुलस्य शिक्षासमुच्चये क्वनावित उक्ते बुद्धेयायमा॥

श्लोक

जगदानन्दबीजस्य जगदुःखौषधस्य च ॥

चित्तरत्नस्य यत्पुण्यं तत्कथं हि प्रमीयतां ॥ २८ ॥

टीका

सर्वसत्त्वानां सर्वप्राणेशकारणस्य देवादि सर्वसंपत्तिनिदानभूतत्वात् चित्त
रत्नस्य बोधिचित्तस्य यत्पुण्यं तत्कथं हि प्रमीयतां । केन प्रकारेणा नाम संख्ये
यतां । अतिविदुलतया प्रमातुमशक्यत्वात् । एतदुक्तं नार्यवीरदत्तपण्डित
यां ॥ बोधिचित्ताद्धि यत्पुण्यं तच्च रूपि भवेद्यदि ॥ आकाशधातुं सं
पूर्य भूयश्चोत्तरि तद्वेत् ॥ इति ॥ ॥ यदि नाम सामान्येन निर्देशस्त
थापि प्रस्थानचित्तस्येति द्रष्टव्यं । तस्यैव प्रकृतत्वात् । पुनरपि तस्यैव विशे
षणमाह । जगदुःखौषधस्य चेति । सर्वप्राणप्रभतां कायिक चैतसिक सर्व
दुःखनिवर्तनतया सर्वव्याधिहरणमहागदस्वभावत्वात् । तदनेनाभ्युदय
निःश्रेयसहेतुत्वं बोधिचित्तस्य प्रतिपादितं । अतो युक्तमेवास्या संख्येयपु
ण्यत्वं नित्युक्तं भवति । कथं पुनरेतद्युक्तमित्याशङ्क्य प्रतिपादयन्नाह ॥

भाषा

जगत् संसार सकलप्राणिना आनन्दजीव्यायुसाजुयाचंगु सकलप्राणि
या उःखकुक्कुरया महानवधंगु द्वाप्त स्वरूपजुयाचंगु अगु चित्तरत्न बोधि
चित्तया अगु उत्पत्तिजुगुपुण्य च गथ्य प्रमारायायफै संख्यायायफैमखु

ASHA ARCHIVES

जगत् संसार
1.037
ASHA ARCHIVES